

GÜNEYDOĞU ANADOLU'DA SEYYİDLER

Abdurrahman ADAK*

THE SAYYIDS IN THE SOUTH-EAST OF ANATOLIA

The sayyids that mean Prophet Muhammed's family had dispersed at different times to all Islamic regions. The south-east of Anatolia is one of the important regions which contain sayyid population, too. At present we can see four sayyid groups in this region. The Becirman's sayyids, the sheiks families, the tribes that consisted of sayyids and the Nakib's family settling in Diyarbakır city center. We can see many influences of sayyids in the society of this region. "Zew" activity, moral brotherhood established between them and people, to swear by their names and to name children the famous sayyid's names can be indicated as examples for this influence. As a result of charters (For example sayyid's immunity from taxes and military service etc.) given to sayyids during the Islamic states history, many muteseyyids (people show them as sayyid simulatingly) have emerged. With the abolishment of niqabet foundation which had been established to protect sayyid's rights and to prevent mutasayyids, the number of mutasayyids have been increased in Turkish Republic period. The urbanization and modernity constitute the very preventive factors against tasayyud phenomenon in this region.

Güneydoğu Anadolu'da gelenekçi yapı son zamanlara kadar hüküm sürmüş, seyyidler de bu yapının önemli öğelerinden birini teşkil etmiştir. Modern yaşam tarzına daha erken dönemde adapte olduğu için seyyidlik olgusuna da daha az rastlanan Batı Anadolu'nun aksine, Güneydoğu Anadolu'daki baskın seyyidlik olgusu dikkat çekici bir noktadadır. Makalemizde seyyidlerin bölgeye gelişleri, sosyal yaşam içerisinde seyyidliğin etkileri ve teseyyüd (seyyid olmadığı halde seyyidlik iddiasında bulunma) sorunu ele alınacaktır.

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Arapça *sâde* fiilinden türetilmiş olup sahip, melik, efendi, büyük bir topluluğu idare eden, kendisine itaat edilen kişi anlamlarına gelen *seyyid*¹ ile yine Arapça *şerufe* fiilinden türetilmiş olup yüksek konumda olan, onur ve asalet sahibi kişi anlamlarına gelen *şerif*² kelimeleri terim olarak İslam dünyasının her yerinde Hz.Peygamber'in soyundan gelen kimseler için kullanılır.³

* Arş.Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. abdurrahmanadak@hotmail.com.

¹ İbrahim Mustafa ve diğerleri, *el-Mu'cemü'l-Vasîi*, İst. ty., s.461.

² Mustafa, a.g.e., s.479.

³ C.Von Arendok, "Şerif", İslam Ansk., İst.1997, XI, 543.

Bununla birlikte, tarihi kayıtlar bize seyyid ve şerif kavramlarının şümûlünün muhtelif zaman ve firkalara göre değişik şekiller aldığını, Fatimiler döneminde (297-565/910-1171) ise seyyid deyiminin Hasan ve Hüseyin'in evladına tahsis edilmiş olduğunu, daha sonra da Hasan evladına şerif ve Hüseyin evladına da seyyid denildiğini göstermektedir.⁴ Günümüzde Güneydoğu Anadolu'da hem Hasan hem Hüseyin evladı için seyyid kavramı kullanılmaktadır.

B. SEYYİDLERİN BÖLGEYE GELİŞLERİ

Değişik zaman ve vesilelerle İslam dünyasının her tarafına dağılan⁵ seyyidlerin Güneydoğu Anadolu bölgesine de gelip yerleştikleri görülmektedir. Bölgedeki seyyidlerin göçlerinin Bağdat'tan gerçekleştiği ve bunun orada yaşayan bir hükümdarın yaptığı zulümlerden kaynaklandığı, Güneydoğu Anadolu'da halk arasında yaygın bir kanaattir. Ziya Gökalp, seyyidlere mensubiyeti dolayısı ile ocak olarak kabul edilen ve kendisine hürmet-i mahsusada bulunulan Mardin çevresindeki *Kiki* aşiretinin reisi Mehmet Ali Bey'in, Bağdat'tan gelmiş Seyyid Rüstem adında bir dervişin sülalesinden geldiğini söylerken,⁶ hem Bağdat'tan göç eden seyyidlere bir örnek vermiş olmakta, hem de daha araştırmasını yaptığı 1922 yılında⁷ Mardin yöresinde yaşayanlar arasında bu kanaatin mevcut olduğuna işaret etmiş olmaktadır.

Abbasiler'in en ünlü halifesi Harun er-Reşid (m.786-813)'in Ehl-i beyt'e ve onları sevenlere zulmetmiş olması⁸ da halk arasındaki bu kanaatte doğruluk payının olduğunu göstermektedir. Bu durumda kimi seyyid ailelerinin Harun Reşid döneminin tekabül ettiği miladi sekizinci yüzyılın sonları ile dokuzuncu yüzyılın başlarında Bağdat'tan bölgeye göç ettikleri anlaşılmaktadır.

İlerde kendisinden genişçe bahsedeceğimiz Güneydoğu Anadolu'daki seyyidlerin önemli bir kısmını oluşturan *Becirman* seyyidlerinin atası Seyyid Bilal'in de Bağdat'tan göç etmiş olduğu halk arasında bilinen bir husustur. Seyyid Bilal'in şecerelerinin orta sıralarında yer alması, onun göçünün hicrî tarihin ortalarında gerçekleşmiş olabileceği hakkında bize bir fikir vermektedir. Mevcut şecerelerin yüz yıl önce yazıldığını varsayacak olursak, Seyyid Bilal'in göçünün hicrî VII. yüzyıla tekabül ettiği ortaya çıkacaktır.

Abbasi halifeliğinin Moğollar tarafından ortadan kaldırıldığı 656/1258 yılına yakın veya onu izleyen tarihlerde de Bağdat'tan bölgeye kimi seyyid göçlerinin olduğu görülmektedir.⁹ Bu dönemde gerçekleşen seyyid göçlerine örnek olarak önce Güneydoğu, sonra da Doğu Anadolu'ya yerleşmiş olan Arvasi ailesi verilebilir. Buna göre, Bağdat'ta Mercan camiinde ilim ve tarikat ile uğraşmakta iken Tatarlar'ın istilasına maruz kalan ve Bağdat'ta oturma imkanı bulamayan ataları Şeyh Kasım-ı Bağdadî, mürşidi Hafid-i Geylânî Şeyh Abdurrezzak'tan hicret müsadesini alarak Musul vilayetine on beş ev akraba ve taallukatı ile sefere çıkarlar. Üç sene Musul'da

⁴ Murat Sarcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibu'l-Eşraflık Müessesesi*, (Nakibu'l-Eşraflık), TTK Yay., Ankara 2003, s.4; Cahit Baltacı, "Osmanlılar Döneminde Nakibu'l-Eşraflık Müessesesi ve Nakibu'l-Eşraf Defterleri", *IV.Milli Türkoloji Kongresi*, 1981, s.1.

⁵ Sarcık, *a.g.e.*, 20, 42.

⁶ Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Sosyal Yay. İst.1992, s.58,65.

⁷ Gökalp'in adı geçen araştırması 1922 yılının ilk üç ayında yapılmıştır. Bkz. *a.g.e.*, s.6-7.

⁸ Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, *İslam Tarihi*, sad.M.Rahmi, İst. 1979, s.416.

⁹ Ferit Aydın, *Tarikatta Rabita ve Nakşibendilik*, İst. 1996, s.238.

Celilzâdeler'in mahallesinde ikamet ettikten sonra Mardin'e, üç ay sonra da Diyarbakır'a hareket ederler. Burada beş sene ilim ve tarikat neşrinden sonra Hazro'ya giderler. Oradan Şirvan, oradan da Mukus (Bahçesaray)'a yerleşirler.¹⁰

İslam'ın ilk dönemlerinde bölgeye yerleşen Bekr b. Vail'in soyundan gelen Benu Bekir, Benu Rebî'a, ve Benu Mudar kabilelerine mensup Araplar¹¹ içerisinde bir takım seyyidlerin de yer almış olabileceği muhtemel ise de bunların sayısının çok az olması gerekir. Çünkü göç edenler, adlarından da anlaşılabilir gibi seyyid olmadıkları gibi, bunların içerisinde Siirt ve Mardin'e yerleşen Hıristiyan Araplar da bulunmaktadır.¹²

Görüldüğü gibi seyyidlerin bölgeye gelişlerini tek bir olaya bağlamak ve belli bir tarihle sınırlandırmak doğru değildir. İslamlaşma sürecinde bölgedeki Arap fetihleri neticesinde kimi seyyidler göç etmiş olabilir. Özellikle Abbasiler döneminde gerek Harun er-Reşid döneminde, gerekse Moğol istilasını müteakip dönemde bölgeye önemli miktarda bir seyyid göçünün gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu göçlerin gerçekleşmesinde Şam'ın¹³ kuzeyinde ve Bağdat'ın da kuzeybatısında yer alan Güneydoğu Anadolu'nun buralara yakın bir konumda olmasının ve Şam ile Bağdat'ı bölgeye bağlayan işlek ticari yolların mevcudiyetinin de büyük etkisi olmuştur. Bu özelliğinden dolayı bugünkü Güneydoğu Anadolu bölgesi, Batı Anadolu ve Trakya'ya yerleşen seyyidler için bir geçiş noktası olmuştur.¹⁴

Bölgeye gelen seyyidlerin kültürel yapılarında zamanla büyük değişiklikler olmuştur. Siirt ve Mardin gibi daha Emeviler zamanında buralara göç etmiş olan Bekr b. Vail'in soyundan gelen Arap kabileleri arasına yerleşenler dil ve geleneklerini koruyabilmiş iseler de Erzurum ve Erzincan'a göç edenler Türkleşmiş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kalanlar ise Kürtleşmişlerdir.¹⁵

C. BÖLGEDEKİ SEYYİD PROFİLİ

1.Bölgenin seyyid profilinde göze çarpan en önemli öge *Becirman* Seyyidleridir. Halk arasında anlatıldığına göre Midyat yöresindeki *Gir Beş* mevkiine gelen ataları Seyyid Bilal'a, Arba Beyi (günümüzde Midyat'a bağlı bir köy) tarafından adı geçen mevki hibe edilir ve orada bir köy kurulur. Kendilerinden vergi alınmadığı için köye vergisiz anlamında *Becirman*¹⁶ adı verilir. Günümüzde Batman/Cercüş'e bağlı olan bu

¹⁰ Mustafa Kavuncu, *Seyyid Ahmed Arvasi, Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*, İst. ty.,s.9.

¹¹ Ramazan Şeşen, "Cezire", *DİA*, İst., 1993, VII, 509; Nejat Göyünç, Diyarbakır, *DİA*, İst. 1994, IX, 464.

¹² M.Fahrettin Kırzioğlu, *Kara-Amid (Diyarbakır) Tarihçesi ve Abidelerinin Küçük Kılavuzu*, s.3'ten naklen Kara-Amid dergi komisyonu tarafından yazılan "Şehrimizin Eski Adı Amid, Kara Amid ve Bu Ünvanla Çıkan Eser ve Dergiler", *Kara-Amid Dergisi*, (yıl:1), İst. 1 Eylül 1956, s.242.

¹³ Şam'dan bölgeye göç eden Şeyh Hasan b.Seyyid Abdurrahman için bkz. Şerefhan Bidlîsî, *Şerefnâme*, (çev.M.Emin Bozarlan), Deng yay., İst. 1998, s.190.

¹⁴ XIII.yüzyılda Irak'tan Akşehir'e gelen seyyidlerden Seyyid Mahmud Hayrani ve Tacüddin İbn Seyyid Şemseddin el-Müsta'cel ibn Rufâî (Bkz.Yusuf Küçükdağ, "Seyyid Mahmud Hayranî ve Akşehir'de Seyyid Mahmud Hayranî Mahzumesi", *İstem*, II, 3, Konya 2004) bu güzergahı kullanmış olmalıdırlar.

¹⁵ Aydın, a.g.e., s.238.

¹⁶ Buradaki *be/bî* olumsuzluk eki, *cirm* vergi yerine kullanılan bir kelime, *man* kaldılar anlamına gelen bir fiildir. Buna göre kelime *be-cirm* (vergisiz) *man* (kaldılar) öğelerinden oluşmaktadır. Bir diğer yoruma göre kelimenin sonundaki *an* eki Farsça'daki çoğul eki olup kelime *vergisizler* anlamına gelmektedir. M.Salih Erpolat, *cirm* kelimesinin vergi anlamına değil, suç anlamına geldiğini ve XV.yüzyıla ait tahrir defterlerinde *Babacir* olarak geçen köyün adının günümüzde *Becirman*'a dönüştüğünü, dolayısı ile köyün adına *vergisizler* anlamını vermenin uygun olmadığını belirtmektedir. (M.Salih Erpolat, *Osmanlı Coğrafyasındaki Yer İsimlerini Doğru Tespit Etmenin Zorlukları, Önemi ve Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar*, Sosyal Bilimler → →

köyün adı Cumhuriyet döneminde *Vergili* olarak değiştirilir. Seyyid Bilal'in mezarı bu köydedir. Halk arasında anlatıldığına göre, Seyyid Bilal'in Şeyh Hasan ve Seyyid Ahmed adlarında iki kardeşi; Seyyid Ali, Seyyid Nasır, Seyyid Mirza, Seyyid Hacı Murad, Seyyid Hacı Haşim, Seyyid Kiça ve Seyyid İsmail adlarında 7 çocuğu vardı. Becirman seyyidlerinin bu isimlere nisbet edilen yedi kolu bulunmaktadır.

Becirman seyyidleri zamanla etrafa dağılırlar. Seyyid Bilal'in kardeşi Şeyh Hasan kabrinin bulunduğu komşu *Batergiz* köyüne yerleşir. Günümüzde Gercüş, Dargeçit, Nusaybin, İdil, Kızıltepe, Midyat Cizre ve Silopi civarında önemli miktarda *Becirman* seyyidleri yaşamaktadır. Bölgede Becirmanlı olsun ya da olmasın, seyyidlerin de yaşadıkları köyler olarak bilinen yerleşim birimleri şunlardır: Banlı, Harabreza, Badaye, Tezhırab, Tılakub, Guhere, Serdef, Batergiz, Bamizrut, Şeta, Gundike Ali, Zinareh, Araban, Memolan, Binardka, Gundike Hede, Gundike Seyyid Silo, Şabani, Arnas, Bilehş, Merce, Ankaf, Basret, Botika, Tiruva, Hanik, Ahmediye ve Kartmin köyleri. Bu seyyidler adları geçen bu köylere nisbet edilerek anılırlar. Nusaybin-Cizre karayolu'nun 45.k.m.'sinde yer alan ve bugün *Seyyidler Köyü* adını taşıyan köy tamamen seyyidlerden müteşekkildir. Cumhuriyet döneminde bir anlaşmazlık sonucu sözkonusu yere yerleşen bazı seyyidler, öteki yerlerden gelen bazı seyyidlerin de katılması ile bu köyü kurmuşlardır.

Son yıllarda hızlı bir nüfus artışı sonucu il olan Batman şehir merkezine başta Becirman seyyidleri olmak üzere önemli bir seyyid nüfus akın etmiş ve bu seyyidler yoğun olarak İpragaz semtine yerleşmişlerdir. Batman'daki *Becirman* seyyidleri *Seyyid Bilal* Derneği'ni kurarak kurumlaşma yolunda da bir adım atmışlardır. Batman'da ayrıca Eruh civarındaki Aval köyüne nisbet edilen seyyidler de mevcuttur. Midyat şehir merkezinde de seyyidler çoğunlukla kendi adları ile anılan mahallede kümelenmişlerdir.

Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Becirman seyyidlerinin nüfusu bir araştırmada üç yüz bin olarak gösterilmişse de¹⁷ bizce gerçek sayı bu rakamın altında olmalıdır. Çünkü bu sayı Becirman seyyidlerinin yoğun olarak yaşadıkları bölgenin (Midyat ve çevresi) nüfusunun tümüne yakındır. Halbuki bu nüfusun tamamının seyyid olmadığı ve Becirman seyyidlerinin bu nüfusun sınırlı bir yüzdesini oluşturdukları açıktır. Yukarıda adları geçen yerleşim birimlerindeki Becirman seyyidleri ise o bölgelere seyrek bir şekilde dağılmışlardır.

Şüphesiz seyyidlerin yerleşim alanlarını belli bazı yerlerle sınırlandırmak yanlış olur. Seyyidlerin bölge halkı ile etkileşimi ve özellikle son zamanlarda şehirleşmenin artması ile artık her köy ve şehirde seyyidlerle karşılaşmak mümkün hale gelmiştir.

2.Bölgenin seyyid profilinde göze çarpan bir diğer öge de, seyyid oldukları söy-

→ →

Araştırma Dergisi, Diyarbakır 2003, s.12.) Ancak biz köyün adına getirilen bu yorumun yerinde olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü suç anlamında kullanılan kelime cürm kelimesidir. Cirm kelimesinin ise para cezası anlamında kullanıldığı sabittir. (Bkz. İbrahim Olgun, Cemşit Draşan, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Elhan kitabevi, Ankara 1984, s.106;) Bu kelime Türkçe'de başkasının yol açtığı zararı ödemek anlamında *ceremesini çekmek* şeklinde deyimleşmiştir. (Bkz. T.D.K. Türkçe Sözlük, Ankara 1988, I, 254.) Geçmişte de verginin para cezası ile bir şekilde ilişkisi kurulmuştur. Ayrıca köyün ismi için *vergisiz* şeklindeki bu izahın yapılması tevatür derecesinde yaygındır. Nitekim Cumhuriyet döneminde köyün ismi bu anlama uygun olarak ilkin *Vergisiz* olarak, daha sonra da *Vergili* olarak değiştirilmiştir. *Babacir'e* gelince bunun başka bir köyün adı olması kuvvetle muhtemeldir.

¹⁷ Ahmet Taşgın, "Turabdin-Midyat ve Çevresi İnanç Önderleri", *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*, Tüksev Yay. Ankara 2002, s.850.

lenen şeyh aileleridir. Seyyidler ve şeyhler arasında şüphesiz çok özel bir ilişki bulunmaktadır. Bunda seyyidlerin zühd ve takvaya meyyal olmaları, ehl-i tasavvufun öteki Müslümanlara nazaran Ehl-i beyt'i daha ziyade sevmesi¹⁸ ve seyyid birinin seyyid olmayandan daha hayırlı olduğu düşüncesinden hareketle, bir seyidin seyyid olmayan şeyhe biat etmemesi gerektiği ve böyle bir durumun seyyidlere layık olmadığı şeklindeki düşünceler¹⁹ etkili olmuştur.

XIX. yüzyıldan önce bölgede daha yaygın olan Rufâ'î ve Kâdirî şeyhleri genel olarak seyyid ve şeriflerden oluşmaktaydı.²⁰ Bir örneği hariç Kadiri şeyhlerin seyyid olduğuna dikkat çeken Bruinessen, bu ilişki hakkında şunları söylemektedir:

*Birkaç aileye mensup bu Kadiri seyyidler değeri ve az bulunma kuralına dayanarak başkalarına değil, yalnız kendi oğullarının şeyh olmasına izin verirlerdi. Bu ünvanı tekellerinde bulundurmaları sonucu pek çok insan bu düzenle yalnızca seyyidlerin şeyh olabileceğine inanmaya başladılar.*²¹

Ancak Mevlana Halid el-Bağdadi'nin etkisi ile Halidilik ortaya çıkınca seyyid olan bu Kadiri şeyhleri Nakşibendi tarikatına geçiş yaptılar.²² Yalnız bu geçiş seyyidlerin konumunda bir değişikliğe neden olmadı ve etkinliklerini azaltmadı. Örnek olarak Arvasi ailesini verdiğimizde Mevlana Halid'in halifesi Seyyid Taha en-Nehrî'nin ve Seyyid Sıbgatullah el-Arvasi'nin Nakşibendilikteki konumu ve bunların halk arasında seyyid bilinmesi²³, bu aileyi bölgenin en kutsal görülen ailelerinden biri haline getirmiştir.

Bölgedeki bütün şeyhler seyyid olmamakla beraber, seyyid olanların sayısı azımsanmayacak bir derecededir. Şeyh Mahmud Nedim, Şeyh Güzel Barslan, Muhammed Şerif Sükuti, Kuddusi Münir ve Şeyh Sadık Diyarbakır'da yaşamış olan seyyid şeyhler olarak bilinmektedir.²⁴ Arvasi şeyhleri, Arnas şeyhleri, Menzil şeyhleri, Cizre'de Seyyid Kadri, Midyat'ta Serdefli Şeyh Halil ve oğlu Şeyh Beşir, Nusaybin'de Şeyh Ahmed ve soyundan devam edenler (Şeyh Beşir, Şeyh Muhammed ve Şeyh Ahmed), Eruh'ta Şeyh Abdal-ı Şavilî ve torunu Şeyh Abdurrahman ile Şeyh Hüseyin-i Basret ve soyundan devam edenler (Şeyh Celâleddin ve Şeyh Muhyiddin), İdil'de Şeyh Hasan, Kurtalan'da Şeyh Hafzullah, Mardin ve çevresindeki Bube ailesinden Şeyh Seydoş (Yukarıda adı geçen Diyarbakır'daki Şeyh Güzel de bu ailedendir.), Kızıltepe'de (Akrez Köyünde) Şeyh Hüseyin bölgede aynı zamanda seyyid olan şeyh ve şeyh ailelerine örnek olarak verilebilir.

Bölgede şeyhler ile seyyidler arasındaki bu ilişki bir çok yörede halkın şeyhlerin sadece seyyidlerden olabileceğine inanmalarına yol açmıştır.

3. Bölgede kollektif olarak seyyid olduklarını söyleyen aşiret yapıları da mevcuttur. Örneğin, Bitlisli Şerefhan 1597'de yazdığı *Şerefname* adlı kitabında, daha o dönemde, Cizre'ye yakın Gurgil bölgesinde yedi aşiretin var olduğunu ve bunlardan dördünün (Şehveri, Şehrili, Gurgil ve Isturi aşiretleri) seyyid olduğunu söyler.²⁵

¹⁸ Şehbenderzade, a.g.e., s.394.

¹⁹ Muhammed Ebu'l-Hüda es-Sayyâdî, *Dav'u's-Şems*, yy. ty., s.299.

²⁰ Müfid Yüksel, *Kürdistan'da Değişim Süreci*, Sor yay., Ankara, ty, s.87; Aydın, a.g.e., s.239.

²¹ Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh ve Devlet*, (Çev.Remziye Aslan), Ankara, ty., s.434.

²² Aydın, a.g.e., s.239.

²³ Yüksel, a.g.e., s.87.

²⁴ Bu şahısların yaşamları hakkında geniş bilgi için bkz.Şefik Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, İst. 1997.

²⁵ Şerfhan, a.g.e., s.100.

Günümüzde de seyyid olarak bilinen aşiretler mevcuttur. Şehân ya da Şehî aşireti (Diyarbakır Karacadağ yöresi) ile Sinka aşireti bunlara örnek olarak zikredilebilir. Hatta bölgede adı *Seyyidi* olan bir aşiret bile vardır. Eloşi, Elşeynan, Cemika, Elmusan, Hisenkan ve Heciyan kabileleri bu aşirete bağlıdır. Bunlar Şanlıurfa merkez ilçeye bağlı Üstükale, Mustafacık ve Kırkpınar köylerinde yaşarlar.²⁶

4.Osmanlılar'ın son dönemlerinde Diyarbakır'da Nakiplik²⁷ görevini üstlenmiş olan ve bundan dolayı günümüzde Diyarbakır'da halk arasında *nakipler ailesi* olarak isimlendirilen önemli bir seyyid ailesi daha göze çarpmaktadır. Nakiplik görevini yapmış olmalarından dolayı, Cumhuriyet döneminde Ocak ve Nakipoğlu soyadlarını kullanmaya başlayan bu aileden önemli şahsiyetler yetişmiştir. Ailenin günümüzde yaşayan en popüler şahsiyeti, Diyarbakır'da adını taşıyan bir park ile satın alarak restore ettiği eski bir Diyarbakır/Ermeni evi de bulunan Baha Ocak'ın eşi yazar Esmâ Ocak'tır.²⁸ Ailenin Esmâ Ocak'tan önceki en büyük temsilcisi, iki dönem (1943-1950) milletvekilliğinin yanı sıra 1984'te ölünceye kadar edebiyat öğretmenliği yapan ve aynı zamanda şair olan Osman Ocak Nakipoğlu'dur.²⁹ Osman Ocak Nakipoğlu'nun babası Hacı Mes'ûd Bey başka görevlerinin yanında Diyarbakır'da Nakîbu'l-eşraflık görevinde de bulunmuştur.³⁰ Hacı Mes'ûd Bey'in 1910 yılında ölmesi üzerine Osman Ocak'ın ağabeyi de olan büyük oğlu Bekir Sıtkı Bey Nakîbu'l-eşraflık görevine getirilmiştir. 1919 senesinde yapılan seçimlerde Siverek mebusu seçilen Bekir Sıtkı Bey, İstanbul Büyük Millet Meclisi'nin dağıtılması üzerine Ankara'da toplanan meclise katılmış ve orada 1923 yılına kadar mebus olarak kalmıştır. Bundan sonra Diyarbakır'a dönerek, 1936'da ölünceye kadar nakiplik sıfatıyla Vilayet Meclisi azalığında bulunmuştur.³¹

Hacı Mes'ûd Bey'in dedesi Muhammed Râğîb Efendi, XV. yüzyılda Diyarbakır defterdarı Ahmed Zihni Bâli Bey tarafından inşa edilen ve harabeye dönmüş olan Defterdar camisini 1248/1832'de tamir etmiş, ayrıca caminin güneyinde *Râğibiyye* adında bir medrese yaptırmıştır.³² Günümüzde halk arasında *Nakipler Camisi* olarak bilinen bu caminin resmi adı Muhammed Râğîb Efendi'nin adına nisbetle Râğibiyye camisi olarak değişmiştir. Muhammed Râğîb Efendi'nin kabri, zamanında yaptırdığı medresesinin avlusunu olan, ancak günümüzde medrese yıkıldığı için caminin haziresi görünümünde olan yerdedir.³³

Nakipler camisinde Ramazan aylarında hatimle teravih kılma geleneği hala devam etmekte, Hz.Peygamber'e ait sakal-ı şerif te bu ailenin maiyetinde bulunmakta-

²⁶ Ahmet Özer, *Modernleşme ve Güneydoğu*, Ankara 1998, s.129.

²⁷ İslam tarihinde seyyid ve şeriflere ait işleri görmek amacı ile kurulmuş olan teşkilata nikâbet teşkilatı adı verilmiş, bu teşkilatın başında bulunan kişiye de nakîb ya da nakîbu'l-eşraf denmiştir. Geniş bilgi için bkz. Sarcık, *Nakîbu'l-Eşraflık*, s.20-31.

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, San Matbaası, Ankara 1997, III, 304.

²⁹ Beysanoğlu, *a.g.e.*, II, 439-448.

³⁰ Ali Emîrî, *Tezkire-i Şu'arâ-i Âmid*, Matbaa-i Amidi, İst. 1328, s.373.

³¹ Beysanoğlu, *a.g.e.*, II, 248.

³² Ali Emîrî, *a.g.e.*, s.372; Beysanoğlu, *a.g.e.*, I, 307.

³³ Muhammed Rağîb Efendi'nin mezar taşında şu ibare yazılıdır: *Hüve'l-hallâkü'l-bâki, ferîdü dehrihi ve vahîdü 'asrihi, el-'âlimü'l-fâzil, el-muhaddis, sâhibu hâzihi'l-hayrât, mir, es-seyyid, el-hâc Muhammed Râğîb Efendî ruhuna ve kâffe-i ehl-i îmân ervâhına el-Fâtiha. Sene:1265* Anlamı: Yaratıcı ve baki olan Allah'tır. O, döneminin yegane şahsiyeti, alim, fazıl, muhaddis, bu hayratın sahibi, mir, seyyid, Hacı Muhammed Râğîb Efenid ruhuna el-Fâtiha. Sene: 1265 (1849).

dır. Günümüzde Diyarbakır'da nakipler ailesi, nakipler camisi gibi kavramlarla günlük yaşam içinde yer etmeye devam eden ve halk arasında Hicaz'dan gelen bir aile olarak tavsif edilen ve bu yüzden kendilerine büyük bir saygı duyulan bu seyyid aileden geçmişten günümüze büyük şairler ve alimler yetişmiştir.³⁴

D. SOSYAL YAŞAMDA SEYYİDLİĞİN ETKİLERİ

Bölgedeki seyyidlerin sosyal statülerini belirleyebilmek için XVII. yüzyılda Bitlis Emirliği örneğinden hareket edeceğiz. Bu emirlikteki sosyal yapı şu şekilde oluşmuştu: 1. Bey ailesi. 2. Aşiret reisleri ve soylular 3. Beyin kendilerine aylık ödediği aşiret mensubu olmayan sanat ve bilim adamları ile dinsel liderler: Şeyhler, seyyidler ve mollalar.³⁵

Seyyidlerin bölgedeki bu statülerini daha da belirgin hale getirmek amacıyla şöyle bir sınıflandırmaya gidebiliriz.

1.Siyasi Elit: Bunlar Cumhuriyet öncesinde beyler ve ağalar, Cumhuriyet sonrasında ise sadece ağalardır.

2.Dini Elit: Bunlar hem Cumhuriyet öncesi hem de sonrası için şeyhler, mollalar ve seyyidlerdir.

Öncelikle seyyidlerin siyasi elit ile özel bir ilişkilerinin olduğuna dikkat çekmemiz gerekir. Bitlis beylerinden Ebdal Han Osmanlı Paşası tarafından beylikten uzaklaştırılınca yerine geçecek oğlunun, aralarında Bitlis seyyidlerinin de bulunduğu özel bir meclis tarafından seçilmesi,³⁶ beylerin seçiminde seyyidlerin önemli bir role sahip olduklarını göstermektedir. Seyyidlerin bu beylere ahlakî konularda da danışmanlık yapmış olmaları gerektiği hususu da gözden ırak tutulmamalıdır. Bölgedeki diğer beyliklerde de farklı olmayan bu yapının, hemen hemen Cumhuriyet dönemine kadar sürdüğünü söyleyebiliriz.

Seyyidler Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında, sözleşmeli olarak toprak ağalarının yanlarında barınan kimi insanların ağalar nezdindeki sorunlarının çözümünde de arabuluculuk görevi yapmışlardır. Bir seyyidin, toprağından edilen herhangi biri için aracı olarak ağanın yanına çıkması ve bunun sonucunda ağanın kararından vazgeçmesi, avam arasında seyyidlere gösterilen saygının artmasına neden olmuştur.

Seyyidler ağaların kendi aralarındaki anlaşmazlıklarının çözümünde de önemli roller üstlenmişlerdir. Özellikle aşiretler arasındaki bir çok anlaşmazlık şeyh ve mollaların yanı sıra çoğu kez seyyidlerin iki tarafın arasına girmesi ile önlenmiştir. Seyyidler, kutsal sayılan yeşil bir simge sayesinde birbirleriyle çatışan, birbirlerini öldürmek hırsı ile bilenen insanları çatışmadan vazgeçirebilmişlerdir. Çatışma olduğunda seyyid kişi, yeşil takkesini veya yeşil bir bez parçasını uzunca bir sopanın başına bağlar, tarafların arasına girer ve böylece çatışma, yeşil rengin hürmetine, mutlaka durdurulurdu.

Seyyidler sadece büyük çaplı çatışmaları durdurmakla kalmaz, kişisel husumetleri de sona erdirir, küsleri barıştırırlardı. Kimse seyyidleri kırmaya, onların sözünü geri çevirmeye cesaret edemezdi.

³⁴ Bu ailenin yetiştirdiği şairler başta olmak üzere Diyarbakırlı Seyyid Şairler konulu araştırmamı sürdürmekteyim.

³⁵ Bruinessen, Martin Van, Ağa, Şeyh ve Devlet, (Çev.Remziye Arslan), Özge Yay. Ankara ty.,s.206.

³⁶ Bruinessen, a.g.e., s.207.

Seyyidlerin dini elite olan ilişkilerine gelince, seyyid-şeyh ilişkisine yukarıda değinilmiş olduğu için burada ayrıca konu ele alınmayacaktır.

Güneydoğu Anadolu'da, Seyyidler sosyal tabakaları oluşturan öğelerle ilişkileri sonucu kazandıkları bu konumlarının yanı sıra, sosyal yaşamın değişik alanlarında da etkin olmuşlardır. Seyyidlerin sosyal yaşam içerisindeki bu etkinliğini gösteren bir çok husus vardır. Bunlar;

1. Zew Etkinlikleri. Seyyidliğin sosyal yaşam içerisindeki etkinliğinin en önemli tezahürü, türbeleri etrafından oluşturulan, sosyal ve kültürel bir mahiyet alan etkinliklerdir. Zew adı verilen bu etkinliklerde, senede bir defa belli bir yerde ve belli bir zamanda ölmüş seyyid için bir ziyafet merasimi tertib edilmektedir. Güneydoğu Anadolu'da en ünlü zew etkinliği Seyyid Bilal'in anısına Becirman köyünde yapılanıdır. Bu zew her yıl Eylül ayının ikinci haftası Perşembe günü yapılır. Bundan başka Midyat çevresinde Batergiz köyünde Seyyid Bilal'in kardeşi Şeyh Hasan, Sergeli'de de Seyyid Ali için zewler düzenlenir.

Bunların dışında seyyid olduklarını tahmin ettiğimiz, İdil ve Midyat çevresinde gömülü olan Şeyh Salih, Şeyh Mümine, Elim, Şeyh Gazal ve Pir Kureyş gibi ermiş zatlar için de zew etkinlikleri yapıldığı görülmektedir. Bu zatların seyyid olup olmadıkları kesin olarak bilinmemekle beraber, bölgede seyyid olmayanlar için zew etkinliklerinin yapılmadığına dair yaygın bir görüş vardır.

Zew etkinliklerinin nasıl yapıldığını görmek için *Elime Remkesk* anısına İdil'in on-on beş kilometre güneyinde yer alan Alem dağının zirvesinde yapılan zewi ele alacağız. Katılımı en fazla olan zew Seyyid Bilal zewi olmasına rağmen³⁷, Elim zewi dağın tepesinde yapıldığından daha ilgi çekicidir. Halk arasında Elim olarak söylenen bu şahsın asıl adı Alim'dir. Dağın adı da (Alem Dağı) bu şahsın adından gelmektedir. *Rem-kesk* ise yeşil sarklı anlamına gelmektedir. Yeşil rengi daha önce de belirtildiği üzere tarih boyunca seyyidlerin alamet-i farikası olmuştur.

Bu zewin vakti yaklaştığında, etkinliklere iki gün kala adı geçen dağın tepesinde akşamleyin ateşler yakılarak çevreye zew vaktinin geldiği haberi verilir. Ateşi gören civar köylerdeki insanlar hazırlanıp zew mahalline giderler. Gidenler arasında her kesimden insanlar bulunur. Zew birkaç gün sürer. Anlatıldığına göre önceleri türbenin başında bir ziyafet verilirdi. Ancak zamanla ziyafetle yetinilmeyip başka faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Defler çalınmaya, kasideler söylenmeye, cirit gibi oyunlar oynanmaya ve yarışmalar düzenlenmeye başlanmıştır. Böylece bu zew bir şenlik ve eğlence etkinliği haline gelmiştir.

Normal zamanlarda affedilmeyen kimi davranışlar, zew etkinliklerinde kendisi için zew düzenlenen şahsın hatırına affedilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda kız kaçırma olayına gösterilen tolerans zewlerin en bariz özelliklerinden biri olmuştur. Bölgedeki diğer zewler de hemen hemen bu çerçevededir.

Bir çok kimse için zewler psikolojik açıdan rahatlamaya bir vesile olmaktadır. Bu etkinliklere katılanlar bir yükümlülükten kurtulmuş olduklarını düşünmektedirler. Hatta halk arasında "zewe gitmediğimiz için yağmur yağmadı, tahıllarımız yeşermedi, hayvanlarımız öldü" gibi inanışlar yer etmiştir.

Son zamanlarda zewlerin amacından sapmış olduğu gerekçesi ile bazı din görevlileri (molla) bu merasimlere karşı çıkmakta ve insanları buna katılmaktan

³⁷ Seyyid Bilal zewi için bkz. Taşkın, *a.g.m.*, s.850.

alıkoymaktadırlar. Onlara göre ölüm yıldönümünde böyle bir etkinliğin dinde kesinlikle yeri yoktur. Kaynaklarda böyle bir şey bulunmamaktadır. Selef-i salihîn Hz.Peygamber için böyle bir etkinlik düzenlememiştir. Doğum yıldönümü için mevlid okunmuş, ama ölüm yıldönümü için her hangi bir etkinlik yapılmamıştır.

2.Seyyidlerle *ahiret kardeşliği* tesisi yoluna gidilmesi. Kaynağını Hz.Muhammed'in muhacirler ile ensar arasında tesis ettiği *muâhât*'tan aldığını düşündüğümüz bu gelenek uyarınca, bölgede bazı kimseler kendilerinden daha üstün gördükleri seyidlerle ahiret kardeşliği tesisi yoluna gitmektedirler.

Seyyidlerle ahiret kardeşliği tesisinin en önemli nedeni, onların ahirette kendilerine şefaathane olacakları şeklindeki inançtır. Böyle bir inanın sonucunda kendisini günahkar sayan bir çok kimse ahiret kardeşi olması için özellikle dini bütün seyidlere teklif götürür. Seyyid kişi, kendisine götürülen her teklifi kabul etmeyebilir. Bazı durumlarda bu teklif seyidinden kendisinden de gelebilir.

Ahiret kardeşliğinin tesisi çok basit bir merasimden ibarettir. Seyyid kişi, kardeşlik talebinde bulunan kimseye "Ben seni kendime ahiret kardeşi olarak kabul ettim" der, sonra birer Fatiha okunur ve böylece manevi kardeşlik başlar ve bu durum ölünceye kadar devam eder.

3.Seyyidlerin adları ile yemin edilmesi. Seyyidlerin sosyal yaşam içerisindeki etkinliğini gösteren bir diğer önemli husus, günlük hayatta onların adları ile yemin edilmesidir. Yemin eden seyid kendisi de olabilir. Şayet yemin eden seyid olmayan biri ise, genellikle bulunduğu yerde meşhur bir seyidin; seyid biri ise genellikle şeceresinde var olan meşhur bir atasının ismi ile yemin eder.

4.Seyyidlerin isimlerinin çocuklara verilmesi de toplumda sıklıkla görülen bir husustur. Özellikle Becirman seyidlerinin etkin oldukları bölgede, ataları Seyyid Bilal'in adı yaşatılmak istenmektedir.

Anlatageldiğimiz seyidlerin bölgedeki profili ve sosyal hayatta seyidliğin etkileri, halkın seyidlere atfettiği kutsiyet ve bu çerçevede oluşan kimi batıl inanışlar³⁸ göz önüne alındığında daha da önem kazanmaktadır. Fakat konuyu asıl önemli kılan husus şüphesiz ki teseyyüd hadisesidir.

E.TESEYYÜD HADİSESİ

Verilen bilgilerden bölgede seyidim diyenlerin, halkın önemli bir kesimini oluşturduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Sadece Becirman seyidlerinin nüfusunun abartılı da olsa üç yüz bin olduğu düşünülüyorsa, bölgedeki seyidlerin sayısı bu rakamın birkaç katı olarak hesaplanabilir. Bunların arasında gerçek seyidlerin yanı sıra müteseyyidlerin (seyyid olmadığı halde seyidlik iddiasında bulunanlar)ın da olabirliği, bir ihtimal ve sorun olarak ortada durmaktadır. Bir sorun olarak geçmişte de mevcut olan teseyyüd hadisesini anlamak için, tarihteki teseyyüd hadisesine biraz eğilmememiz gerekecektir.

Abbasiler'den başlamak üzere Osmanlılar'a gelinceye kadar geçen bütün Müslüman devletlerde, seyidlere Hz.Peygamber'in soyundan geldikleri için farklı bir muamelede bulunulduğu bilinen bir husustur. Seyidlere devlet tarafından maaş bağlanması (ganimet ve fey gelirlerinden belli bir pay almaları), vergiden muaf

³⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz.Abdurrahman Adak, *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Seyyidler ve Halk Üzerindeki Etkileri*, (Basılmamış lisans tezi), Ankara 1998, s.17-30.

tutulmaları ve askere alınmamaları bu kabilden sayılabilir.³⁹ Seyyidlere tanınan bu tür ayrıcalıklardan yararlanmak için bir çok insanın teseyyüd teşebbüsünde bulunduğu tarihi bir gerçek olarak ortada durmaktadır. Nitekim II.Bayezid devrinde Nikabet teşkilatının yeniden ihdasının nedenlerinden biri de seyyidlik iddiasında bulunan kimselerin varlığı olmuştur.⁴⁰ Osmanlılar döneminde sıkı takibat ve teftişlere rağmen yalancı şahitlerle ve çeşitli yollarla ele geçirilen sahte siyadet hüccetleri ile seyyid olduğunu iddia edenler olmuş, diğer yandan bir siyadet hüccetinin geçerliliğine delil olsun diye sahte tomarlar (bahr'ül-ensablar), siyadet silsileleri/şecereleri tertib edilmiştir.⁴¹

Müteseyyidlere mani olmak, haksız yere neseb iddiasında bulunanları ve seyyidler arasında sızma isteyenleri araştırıp, benzerlerini böyle bir teşebbüsten vazgeçirecek bir ceza ile cezalandırmak Nikabet Teşkilatı'nın başında yer alan Nakibu'l-Eşraf'ların görevleri arasında yer almıştır.⁴² 941/1534 tarihinden ölüncüye kadar (980/1572) nikâbet vazifesinde uzun yıllar kalan Taşkendlî Muhammed Muhterem Efendi selefi Seyyid Mahmud gibi Ayasofya camii yanındaki evinde sürekli olarak neseb şecerelerine nizam verip ilgisizleri şecerelerden ayıklamak ve soy kütüklerini her türlü sahteliklerden saf olarak koruyarak temessükler vermek⁴³ yolu ile teseyyüdle mücadele etmiştir.

Ancak hiçbir zaman müteseyyidlerin önüne geçilememiştir. d'Ohsson: "Onlar (müteseyyidler) ancak şüphe edildikleri ve ele verildikleri zaman tehlikeyle karşı karşıya kalıyorlardı."⁴⁴ diyerek kendilerini kamufle ederek ele vermeyenlerin de var olabileceğini ifade eder. Hatta bazı Nakibu'l-eşraf'ların müteseyyidlerden aldıkları rüşvetler ve devlet erkanından aldıkları mektuplar ile seyyid olmayanlara siyadet belgeleri verdikleri de tarihen sabittir.⁴⁵

Görüldüğü gibi geçmişte bir teseyyüd realitesi bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise teseyyüd hadisesinde büyük artış olduğu muhakkaktır. Bu dönemde Güneydoğu Anadolu'daki teseyyüd hadisesi ile ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapabiliriz.

1.Güneydoğu Anadolu'da günümüzde mevcut kimi seyyidlerin, Cumhuriyet öncesindeki müteseyyidlerin soylarından geldikleri düşünülebilir. Cumhuriyet öncesinde, özellikle de seyyidlerin ilk göçleri zamanında, teseyyüdün bölgeye has bir nedeni, bölge halkının göç eden seyyidlere kucak açmış olması olarak göze çarpmaktadır.⁴⁶

2.Daha önceden değindiğimiz gibi gerek Emeviler gerekse Abbasiler zamanında bölgeye Arap göçleri olmuştu. Bölge halkı göç etmiş olan bu Araplara -bir şekilde Hz.Peygamber ile ilişkilerini kurarak- seyyid gözü ile bakmış olabilir. Günümüzde

³⁹ Sarcık, *Nakibu'l-Eşraflık*, s.86-110; Sarcık, *Kurum ve Mahiyet Olarak Ehl-i beyt*, (Ehl-i beyt), İst. 1997, s.252.

⁴⁰ Ali Emiri, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sayı, 19, İst. 1355, s.420-421; Sarcık, *Nakibu'l-Eşraflık*, s.61.

⁴¹ Sarcık, *Nakibu'l-Eşraflık*, s.81,140.

⁴² Sarcık, *Nakibu'l-Eşraflık*; Sarcık, *Ehl-i beyt*, s.238.

⁴³ Sarcık, *Nakibu'l-Eşraflık*, s.139.

⁴⁴ D'Ohsson, *Tableau General de l'Emire Otoman*, I-VII, Paris, 1791, IV, 557. (Sarcık, *Nakibu'l-Eşraflık*, s.138'den naklen.

⁴⁵ Sarcık, *Nakibu'l-Eşraflık*, s.141.

⁴⁶ Aydın, *a.g.e.*, s.238.

Kızıltepe ilçe merkezi ve civarında *Abdülüsved* adıyla bilinen aile seyyid olarak bilinmekte kendileri de böyle kabul etmektedirler. Bunların bölgeye ilk göç eden atalarının siyah bir Arap kölesi olduğu söylenir. Bu anlamı ifade etmek üzere aileye siyah köle anlamına gelen Arapça "el-'Abdü'l-Esved" adı verilir. Kanaatimizce Arap olan bu aile daha sonra seyyid olarak tavsif edilmiş olmalıdır.

Bununla beraber bölgedeki Araplar arasında bir kısım seyyidlerin olduğu gerçeğini teslim etmek lazımdır. Çünkü Araplar ile birlikte göç eden seyyidler olabileceği gibi, daha sonra göç ederek Araplar'ın arasına yerleşen seyyidler de mevcuttur. Nitekim günümüzde Arapların yaşadığı Mardin, Siirt gibi yörelerde seyyid olduklarını söyleyen önemli bir kitle vardır.

3.Cumhuriyet döneminde nikâbet kurumunun ortadan kalkması ile birlikte bir çok insan seyyid olduklarını iddia etmeye başlamıştır.

4.Her ne kadar günümüzde seyyidlere devlet tarafından bir takım ayrıcalıklar tanınmıyorsa da, güneydoğuda seksenli yıllara kadar devam eden şeyh-ağa temelindeki geleneksel yaşam tarzı içerisinde yerini bulan seyyid saygınlığından yararlanmak isteyen bazı kimseler seyyid oldukları iddiası ile ortaya çıkmaya başlamışlardır. Bu gibilerine tanıklık eden insanlar hala yaşamaktadır.

5.Bölgedeki bazı Hıristiyanlar'ın (Süryani ve Ermeni) Müslüman olduklarında, geçmişteki durumlarının kendileri üzerinde meydana getirdiği ezilmişlik psikolojisinden kurtulmak ve bir rahatlama içerisine girmek için seyyid olarak ortaya çıkmış oldukları yaşayan tanıkları tarafından dile getirilen bir husustur.

Bir seyyidlik alameti olarak Osmanlı imparatorluğunun başından beri yaygın olan yeşil renk aynı zamanda bir teseyyüd aracı olarak da kullanılmıştır. Nitekim Osmanlı döneminde müteseyyid olduğu tesbit edilen bir kimseye müfettiş vekili Seyyid Hüseyin "*Senin baban alamet götürmemiş, sen ne sebeple alamet götürürsün*" şeklinde bir soru tevcih etmiştir.⁴⁷ Yeşil alamet Cumhuriyet döneminde de güneydoğu Anadolu'da aynı işlevi görmüş ve hiç şüphesiz teseyyüd için bir malzeme olarak kullanılmıştır.

Bölgedeki seyyidlerin şecerelerine gelince, çoğunlukla seyyidlerde her hangi bir şecereye (nesebname, silsile, soykütüğü) rastlanmamaktadır.⁴⁸ Bir çok seyyid şecerelerinin var olduğunu ancak kendilerinde bulunmadığını ya da falanca yerde bulunduğunu ifade etmektedir. Cumhuriyet döneminde seyyidleri denetleyen ve teseyyüdü önlemeye çalışan bir kurum olmadığı için, seyyidlerin de ellerinde şecere bulundurma, şecerelerini güncelleştirme, ya da siyadet hüccetleri (bir kişinin nikâbet teşkilatından seyyid olduğuna dair bir belge alması) edinme gibi bir durumları söz konusu olmamıştır.

Bölgede zamanla seyyid olarak tanınmak için bir kimsenin seyyid olduğu yönünde açıklamada bulunması yeterli görülmüş, şecerelerin doğruluğuna ilişkin tüm kuşkuların devre dışı bırakıldığı kollektif bir ön kabul meydana gelmiş ve bu yüzden

⁴⁷ Sarıcık, *Nakibu'l-Eşrafık*, s.81.

⁴⁸ Bölgedeki şecerelere bir kutsallık ta atfedilmektedir. Şecereler herkese gösterilmemekte, kimilerine göre bunun için kurban kesilmesi gerekmektedir. Araştırmaların esnasında biri yaşlı bir zata, diğeri bir mollaya ait, enleri 15-20 cm., boyları 3-4 m. uzunluğunda iki şecere görebildim. Bunların baş kısımlarında bulunan Ehl-i beyt ile ilgili ayet ve hadislerin yer aldığı dibace bölümünden sonra, şecerede Hz.Peygamber'den başlayarak günümüze kadar gelen seyyidlerin isimleri yer alır. Her ismin altında da o şahsa ait kısa bilgiler yer alır. Bu şecereler kutsal görüldüğü için fotokopilerinin alınmasına ya da üzerlerinde inceleme yapılmasına pek müsaade edilmemektedir.

şecere ile seyyidliğin kanıtlanma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Bölgede kimilerinde mevcut bir anlayışa göre şeceremiz bir seyyide bizim ne derecede "seyyid değilsin" deme hakkımız varsa, onun da bir o kadar "seyyidim" deme hakkı vardır. Bu anlayışa göre böyle bir kişi seyyidliğini ispatlayamadığı gibi biz de onun seyyid olmadığını ispatlayamayız. Bu yüzden seyyidlik iddiasında bulunan herkese saygı göstermek durumundayız. Yine aynı anlayışa göre, seyyidliği kesin olmayana saygı göstermenin sevabı daha fazladır. Çünkü kişi yakinen seyyid olarak bilinse ona saygı göstermek zaten vaciptir. Şüphe ile beraber saygı göstermenin sevabı ise daha fazla olur.

Seyyidlik bölgenin bir gerçekliği olması hasebiyle, ellerinde belge olmadan seyyidlik ilanında bulunanların bir kısmının gerçekten seyyid olabilecekleri müsellem olmakla beraber, öte taraftan yukarıda anlatılan seyyidlik ilanına karşı mevcut ön kabulün de etkisi ile seyyidlik ilanında bulunan insanların içerisinde seyyid kılığı ve edası ile ortaya çıkan müteseyyidlerin de olduğu, hala hayatta olan tanıklarının da ifade ettikleri bir gerçektir. Nikabet teşkilatının caydırıcılığının zirvesinde olduğu Osmanlı döneminde bile teseyyüd hadisesinin önüne geçilememişken, bu konuda hiçbir denetimin olmadığı Cumhuriyet döneminde teseyyüd hadisesinin önüne hiç geçilemeyeceği açıktır.

Teseyyüd hadisesini Güneydoğu Anadolu'da bir realite olarak kabul edersek, bölgedeki seyyid çokluğuna mantıklı bir izah getirebiliriz. Bölgedeki seyyidlerde var olan soylarının tükenmemesi gerektiği şeklindeki yaygın kanaatı da demografik yapılarını etkileyen bir faktör olarak düşünebiliriz. Bu kanat zımnen soylarının çoğalması gerektiği şeklinde bir düşünceyi de beraberinde getirmiş, bu da seyyidlerin çoğalmasında bir etken olarak ortaya çıkmıştır.

Peki seyyid ve müteseyyidlerin iç içe girdiği günümüzde gerçek seyyidlerin müteseyyid olanlarından ayıklanması mümkün müdür? Bu sorunsalın çözümünde başvurulacak ilk merci Osmanlı dönemindeki ilgili kayıtlardır. Bilindiği gibi Osmanlı döneminde her hangi bir nedenden dolayı (şecerelerin kaybolması ya da tutulmamış olması gibi) seyyidliklerini ispat etmek isteyenler; ya İstanbul'da bulunan Nakîbu'l-Eşraf'a ya da diğer yerlerdeki Nakîbu'l-Eşraf vekillerine müracat ederek, İstanbul'daki Nikabet Teşkilatı Merkez Dairesinde nakîbu'l-eşrafların tutmuş oldukları Türkiye'deki tüm seyyid ve şeriflerin isimlerini havi sadat defterlerindeki kayıtların esas alınmasıyla, siyadetlerini ispat edebiliyorlardı.⁴⁹

Bölgede seyyidlik ilanında bulunanların, varsa şecerelerinin de yardımı ile, Osmanlı'nın son asırlarında yaşayan atalarının isimlerinin tespiti ve bu isimlerin sadat defterlerindeki kayıtlarla karşılaştırılması sonucu, nisbeten gerçek seyyidlerin tespitinde bir sonuca ulaşılabilir. Ne var ki Osmanlı dönemindeki ilk sadat defteri 1570'li yıllara tekabül ettiği için⁵⁰ daha önceki dönemlerde ne gibi kayıtların tutulduğu, ilk dönemlerdeki kayıtlarla 1570'li yıllardan sonraki kayıtların birbirini ne kadar tamamladığı sorunları orta yerde durmaya devam etmektedir. Bu yüzden Osmanlı'dan önceki devletlerde var olan Nikabet teşkilatlarınca tutulan kayıtların da bu noktada önemi çok büyüktür. Güneydoğu Anadolu'ya ve burası üzerinden Anadolu ve İstanbul'a göç eden seyyidlerin önemli bir kısmı Abbasi döneminde göç ettikleri için özellikle Abbasiler döneminde tutulan kayıtların, Osmanlı'daki kayıtlarla karşılaştı-

⁴⁹ Ali Emiri, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sayı, 19, İst. 1355, s.421; Sarıcık, *Nakîbu'l-Eşraflık*, s.142.

⁵⁰ Sarıcık, *Nakîbu'l-Eşraflık*, s.141-142.

rılması önem kazanmaktadır. Bu konularda yapılacak çalışmaların, söz konusu sorunsalın çözümünde önemli katkılarının olacağı açıktır.

Şurası da bir gerçektir ki, yukarıdaki gibi bir çalışma Jeneoloji (Ensab) uzmanlarının yapacakları akademik bir araştırmadan öte bir değer kazanmayacaktır. Çünkü bugün bölgede modern eğitim olanaklarının gelişmesi, kırsal yerleşim alanlarından uzaklaşılması ve seküler itibar kalıplarının yaygınlaşması karşısında seyyidlik kurumu tıpkı şeyhlik kurumunda olduğu gibi, kendi hayatiyetini daha sınırlı bir imaj ile sürdürmeye mecbur kalmıştır.⁵¹ Nitekim bölgedeki çağdaş giyim tarzına geçiş artık bir seyyid portresinin olmazsa olmazı olan yeşil alamet taşımayı ortadan kaldırdığı için, müteseyyidlerin bir teseyyüd aracı olarak bunu kullanma imkanları ortadan kalktığı gibi, müteseyyidlerin muhatapı olan potansiyel halk yığınlarının, yenilikçi İslam düşüncesinin de etkisi ile, seyyidler hakkında sahip olduğu kanaat da ortadan kalkmış gibi görünmektedir. Teseyyüde iten faktörlerin arasında yer alan maddi imkanı ve manevi nüfuzu muhatap kitle artık seyyidlere bahşetmemek te ve bu aynı zamanda teseyyüdün önünü tıkayan bir faktör olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu noktada İslam kurumlar tarihinin Abbasiler'den başlamak üzere, Osmanlılar'a gelinceye kadar önemli bir ögesini oluşturan nikâbet teşkilatının onca zaman içerisinde çözemediği teseyyüd sorununu, modern çağa ait dinamiklerin çözüme kavuşturmaya başladığını söyleyebilecek durumdayız.

⁵¹ Necdet Subaşı, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneğinde Dinsel İtibarın Kategorileri", *İslamiyat*, II, 3, s.135.